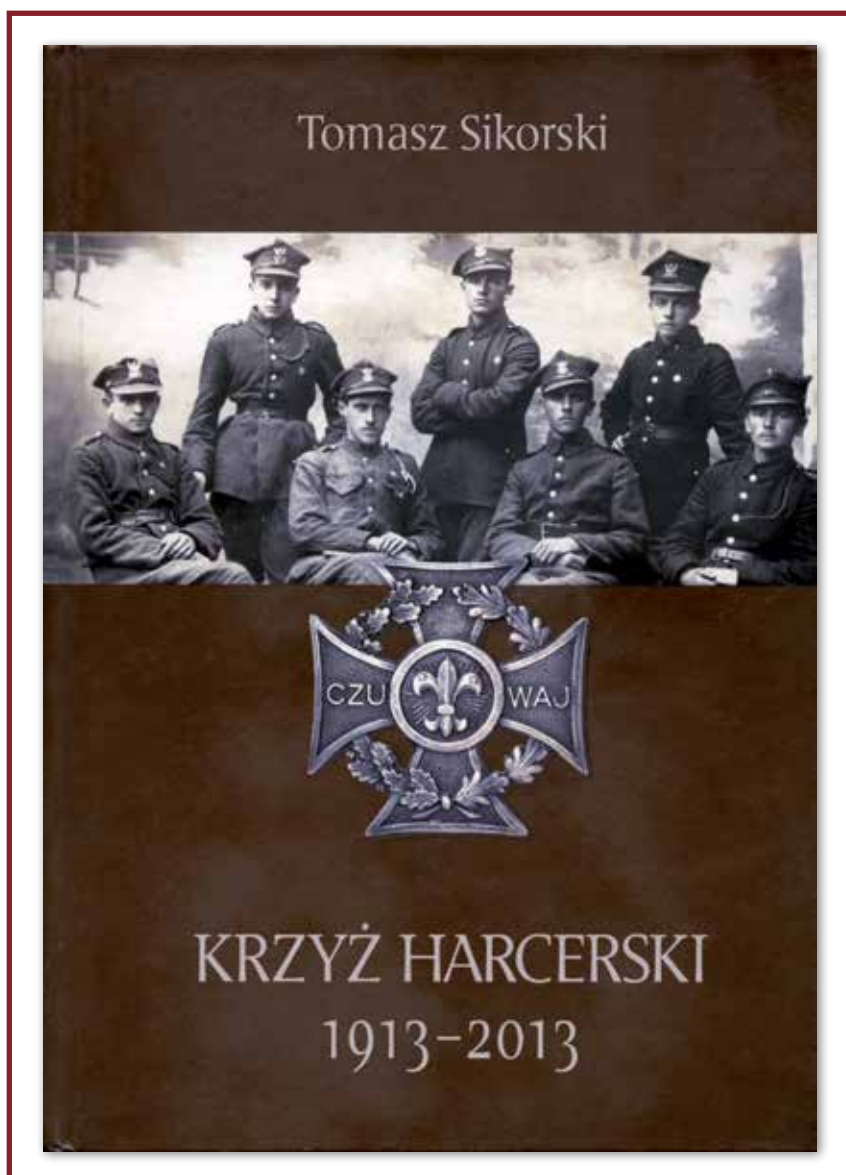


SKAUT

ISSN 1898-7729



HARCERSKIE PISMO HISTORYCZNE • KWARTALNIK • TARNÓW • GRUDZIEŃ 2022 r. • ROK XVIII • NR 3-4 [69-70]



W poprzednim numerze „Skauta” zakończyliśmy druk czwartej części artykułu Mariana Miszczuka o krzyżu harcberskim. W ostatnim akapicie kończącym ten cykl, napisał: *Krzyż harcberski jest przede wszystkim symbolem dobrowolnego przyjęcia na siebie zobowiązania samodoskonalenia, rozwoju i pracy dla środowiska w swej miejscowości i kraju. Zawsze, gdy było to możliwe numerowano krzyże aby tym bardziej nadać im jednostkowy charakter, o czym wielu noszących krzyż „wodzów harcberskich” nie wiedziało lub zapomniało w minionych dekadach. Dlatego wielkim zwycięstwem instruktorów rozumiejących znaczenie wychowawcze indywidualizacji harcberskiej odznaki, a osobistym hm. Marcina Binasiaka, była decyzja władz ZHP o przywróceniu numeracji krzyża.*

Wywołany tym zdaniem „do tablicy” hm. Marcin Binasiak, spełnił prośbę redakcji i opisał długą historię starań o przywrócenie czy raczej o nadanie na nowo stosownej rangi tej jedynej w swoim rodzaju odznaki organizacyjnej w świecie skautowym. Swoje wywody autor uzupełnił kalendarium, które ukazuje sześć lat cierpliwych zabiegów oraz trudu w ustalaniu stanowisk i stanowieniu wewnętrznego prawa ZHP. Może w 2023 roku – 110 lat od powstania projektu naszej odznaki nadana zostanie ponownie należyta ranga tego małego przedmiotu ale zarazem ogromnego symbolu harcberskiej i polskiej rzeczywistości. Dziękuję Druhowi Marcinowi za artykuł, ale przede wszystkim za wykonaną pracę.

Tomasz Sikorski, autor monumentalnego dzieła: *Krzyż Harcberski 1913–2013*, pisał we wstępie: *Całość materiału pokazuje, że zagadnienia związane z krzyżem harcberskim są ważnym elementem studium nad dziejami organizacji.*

Rzeczywiście, historia Harcberstwa oraz jego członków jest ściśle powiązana ze sobą. Numer krzyża, to cecha bardzo trwała.



OD REDAKCJI

Oprócz walorów wychowawczych, gdy zachodzi potrzeba, pozwala wraz z legitymacją członkowską na identyfikację osoby będącej właścicielem krzyża harcberskiego w sposób bardzo jednoznaczny, co jest istotne w trakcie badań biograficznych i historycznych.

W moich zbiorach, obok wielu innych, mam krzyż harcberski otrzymany z rąk drużynowej Teresy Krzezińskiej po złożeniu przyrzeczenia harcberskiego w grocie skalnej,



nieopodal Ogrodzieńca w 1969 roku. Krzyż ten ma oznaczenie H 67. Przypuszczam, że w Mennicy Państwowej zostało wyprodukowanych w 1967 roku wiele tysięcy krzy-

ży. Ale wyróżnik H 67 powoduje, że dla mnie jest to przedmiot jednostkowy – jest to mój krzyż harcberski. Przechowuję go z pietyzmem wraz z białą podkładką oznaczającą stopień Organizatora.

Zróbmy wszystko – to apel do władz harcberskich wszystkich szczebli – aby każda harcberka i harcberz otrzymywali po przyrzeczeniu krzyż harcberski z indywidualnym numerem.

* * *

W kolejnym artykule przypominam postaci hm. Edmund Wilkosza, jednego z setek przedwojennych hufcowych. Dopisuję fragment jego biografii z okresu, gdy znalazł się w Stanisławowie i z czasów późniejszych, po rozpoczęciu wojny we wrześniu 1939 roku, służby harcberskiej na Węgrzech. To pokazuje, że historia Harcberstwa jest szeroko otwartą księgą, której rozdziały wciąż można zapełniać faktami i postaciami naszych poprzedników.

Archiwum Harcberskie w Warszawie jest prowadzone i rozwijane przez hm. Jarosława Błoniarza. Imponuje ilością zgromadzonych zbiorów dokumentów, fotografii oraz egzemplarzy prasy harcberskiej.

Portal ArchiwumHarcberskie.pl gdzie prezentowane są skany stał się bardzo ważnym adresem w internetowej przestrzeni, skąd można pobierać źródłowe dokumenty. Dzięki temu ośrodkowi możliwe jest prowadzenie badań nad historią Harcberstwa. To także przykład umiejętnej ochrony naszych pamiątek harcberskich.

* * *

Wciąż nie możemy pogodzić się ze śmiercią naszego współredaktora hm. **Mariana Miszczuka**. O ile łatwiejsze było redagowanie tekstów, gdy w każdej chwili można było prosić o konsultacje. Był zawsze pomocny. W potrzebie, sięgał do swych ogromnych zasobów archiwalnych i dzielił się nimi oraz wiedzą. ■

Marek Popiel



SKAUT. HARCBERSKIE PISMO HISTORYCZNE © ISSN 1898-7729

Redakcja: Lesław Dall - Zakopane, Wiesław Kukla - Poznań, Marek Karpiński - Tarnów, Marek Popiel (red. naczelny, odpowiedzialny i wydawca). Adres redakcji: ul. Krakowska 42/9, 33-100 Tarnów, tel. 530 324 027 • skaut.tarnow@gmail.com • www.skaut.tarnow.pl • „SKAUT” jest harcberskim piśmie niezależnym • Wszelkie prawa zastrzeżone ©1996-2021 • Przedruk za zgodą redakcji, za wskazaniem autora i źródła tekstu • Nadesłane materiały redakcja publikuje nieodpłatnie • Redakcja zastrzega sobie prawo adiustacji nadesłanych tekstów, dokonywania skrótów i zmian • Publikowane teksty nie zawsze są zgodne ze stanowiskiem redakcji • Przedsięwzięcie o charakterze non profit •

Marcin Binasiak

NUMEROWANY KRZYŻ HARCERSKI - trudny powrót do tradycji



Od mosiądzu aż po... ZNAI

Krzyż harcerski w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku dystrybuowany był przez Centralną Składnicę Harcerską mającą swoje sklepy w miejscowościach w całej Polsce. Nie każdy jednak mógł go kupić. Nawet w tamtych latach, drużynowi i instruktorzy musieli posiadać zezwolenia na zakup określonej liczby krzyży harcerskich, wydawane przez komendy hufców Związku Harcerstwa Polskiego.

Już od lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku, kultywując tradycję, wiele środowisk harcerskich nadawało krzyżom harcerskim indywidualny charakter: numerowano je za

pomocą ryłca lub przy użyciu numeratora, puklowano (podginano) oraz rejestrowano w księgach drużyn, szczeptów, niekiedy także hufców. Czyniono wiele, by najbardziej rozpoznawalnemu symbolowi Harcerstwa polskiego przywrócić należną mu rangę i estetykę.

Z apelem o restytucję numeracji krzyży harcerskich w ZHP wystąpił jako pierwszy w 1984 roku hm. Janusz Wojtycza w „Harcerzu Rzeczypospolitej”: *Krzyż ma być jeden na całe życie. Jego [...] rozbudowana symbolika nawiązuje do tradycji i historii Związku, a stosunek do niego jest wykładnią stosunku do organizacji, jej tradycji i historii. Uważam za w pełni uzasadniony postulat przywrócenia centralnego numerowania krzyża harcerskiego – odznaki, której autorytet winien być rów-*



Okładka pierwszego wydania książki hm. Tomasza Sikorskiego pt. „Krzyż harcerski”, która ukazała się w Harcerskiej Oficynie Wydawniczej w Krakowie w 1991 r.
Zbiory: Marcina Binasiaka.



Strona tytułowa miesięcznika „Harcierz Rzeczypospolitej”, nr 7 z 1984 r., zawierająca m.in. artykuł hm. Janusza Wojtyczy. Zbiory: Marcina Binasiaka

ny zasługom organizacji, której ten krzyż jest symbolem¹. Postulat ten pozostał bez echa.

O przywrócenie centralnej numeracji i ewidencjonowania krzyży apelował w swojej książce, w 1989 roku, hm. Tomasz Sikorski: *Warto się [...] zastanowić nad powrotem do oficjalnego numerowania i rejestrowania*

¹ Janusz Wojtycza, *O właściwą rangę Przyrzeczenia i krzyża harcerskiego*, „Harcierz Rzeczypospolitej. Miesięcznik Krakowskiej Chorągwi ZHP”, Kraków, 1984, nr 7, s. 26–27.



Legitymacja harcerza z Łodzi wystawiona w 1939 r. wraz z krzyżem harcerskim ostatniego wzoru wprowadzonego przed wybuchem II wojny światowej (seria CXCIV numer 179), produkowanego na zlecenie Centralnej Komisji Dostaw Harcerskich w Warszawie. Zbiory: Marcina Binasiaka.

krzyży harcerskich. Nieanonimowość krzyża podniosłaby jego powagę jako odznaki organizacyjnej, a wiele fragmentów niniejszego opracowania [...] wykazuje dobitnie, jak wielką wagę dla identyfikacji historycznej ludzi i zdarzeń może mieć pozornie błahy fakt, jakim była numeracja krzyży². Także i ten apel pozostał bez odzewu.

W 1989 roku, na skutek rozprzestrzeniania się pluralizmu i zmian w ustawie o stowarzyszeniach oraz uchwały Rady Naczelnej ZHP³ – krzyż harcerski stał się odznaką organizacyjną także wielu powstających wówczas organizacji harcerskich.

Obradujący w grudniu 1995 roku Zjazd Chorągwi Krakowskiej ZHP im. Tadeusza Kościuszki podjął uchwałę o numeracji krzyży harcerskich w podległych hufcach. Stosowną instrukcję o wprowadzeniu z dniem

² Tomasz Sikorski, *Krzyż harcerski 1913–1989*, Kraków, 1991, s. 78.

³ Uchwała nr 35 Rady Naczelnej ZHP z dnia 27 października 1989 r. w sprawie symbolu Krzyża Harcerskiego.

1 stycznia 1996 roku numeracji krzyży wydał w tej sprawie hm. Jarosław Balon ówczesny komendant chorągwi. Ta wewnętrzchorągwiwana regulacja obowiązuje i w niektórych hufcach realizowana jest do dziś.

Apel o numerację do hm. Ryszarda Pacławskiego ówczesnego Naczelnika ZHP, w 1996 roku wystosował inicjator podjęcia uchwały Zjazdu Chorągwi Krakowskiej ZHP, hm. Jacek Nawrocki: *Druhu Naczelniku! Każda szanująca się organizacja dba o swoje odznaki numerując i rejestrując je. Musimy zadbać o naszą odznakę – symbol dla rzeszy byłych, jak i obecnych harcerzy i instruktorów, jest to nasz moralny obowiązek*⁴. Niestety, także i ten apel nie spotkał się z żadną reakcją ze strony władz Związku.

Począwszy od 1966 roku – systematycznie postępowała deprecjacja krzyża harcerskiego w ZHP jako najważniejszej harcerskiej

⁴ Jacek Nawrocki, *Rachunek sumienia – Krzyż Harcerski*, „Czuwaj. Miesięcznik Instruktorów ZHP”, Warszawa, 1996, nr 5, s. 16–17.

odznaki organizacyjnej. Proces produkcyjny krzyży niczym nie odróżniał się od wykonywanych na masową skalę znaczków okolicznościowych czy pamiątkowych. Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku Mennica Państwowa zakończyła produkcję tej odznaki. A że krzyże harcerskie produkowane były wówczas w milionowych nakładach, ich zapasy poczęły drastycznie maleć dopiero w latach 2005–2007. Od tego czasu Składnica Harcerska „4 Żywioty” podjęła akcję odkupowania od składnic harcerskich w Polsce (m.in. „Dziupła” w Gdańsku, „Woda Góry Las” w Poznaniu) krzyże menniczne, które wcześniej im zbyła.

W związku z wyczerpaniem zapasów tłoczonych przez Mennicę krzyży harcerskich, jesienią 2008 roku „4 Żywioty” wprowadziły do sprzedaży będące już w obrocie handlowym krzyże harcerskie wykonywane ze stopu ZnAl (stop cynku i aluminium). Produkcją takich krzyży – na zamówienie Składnicy zajmowały się kolejno firmy z Konina⁵, Ksawerowa koło Łodzi⁶, a kilkanaście lat później – także z Sułkowic koło Krakowa⁷.

Jest oczywiste, że odznaki organizacyjne oraz ich wzory uchwała Zjazd ZHP, i określone są w *Statucie ZHP* (w związku z przyjmowaniem tegoż dokumentu przez Zjazd ZHP)⁸. Jest natomiast sprawą bezprecedensową, że do 2021 roku w żadnym z dokumentów związkowych nie znalazł się zapis stanowiący o tym, kto odpowiada za produkcję i zaopatrywanie Związku Harcerstwa Polskiego w odznaki organizacyjne, w tym krzyż harcerski. Próżno by szukać tychże w *Statucie ZHP*, w obowiązującym Regulaminie mundurowym ZHP, a także w *Statucie Centralnej Składnicy Harcerskiej „4 Żywioty”*, jako spółki prawa handlowego.

Na marginesie warto także zapisać, że sprawą dość kontrowersyjną pozostaje kwestia produkcji krzyży harcerskich, uruchomiona po 2007 roku. Zagadnienie to było i wciąż jest obiektem dyskusji, nie tylko w sro-

⁵ Przedsiębiorstwo Handlowe MAM, Konin.

⁶ Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowo-Usługowe MIRAN s.c., Ksawerów.

⁷ METALOPLAST – Kraków sp. z o.o., Sułkowice. Informacja uzyskana od prezesa Centralnej Składnicy Harcerskiej „4 Żywioty”.

⁸ *Statut ZHP*, Rozdział 3. Hymn, odznaki, symbole, mundury organizacyjne, § 10, ust. 1–4.

dowisku kolekcjonerskim. Jest bowiem rzeczą niespotykaną w dziejach tej szczególnej odznaki, by krzyż harcerek oficjalnie dystrybuowany w ZHP był mierną kopią wzoru wprowadzonego przez Mennicę w 1957 roku (w tym kontekście zastanawia także kwestia poszanowania praw autorskich). Ponadto odznaki te zostały wykonane w formie odlewu z wyjątkowo nietrwałego materiału, jakim jest ZnAl. Odnajdź zastosowanie takiego materiału mogło być usprawiedliwione wyłącznie warunkami konspiracyjnymi. Produkcja odznaki z przywołanego związku chemicznego powoduje, że krzyże są kruche, łamią się, pękają, odpadają od nich słupki. Materiał zastosowany do ich produkcji nie jest żaroodporny, ma słabą wytrzymałość i nie jest plastyczny, co w znacznym stopniu utrudnia (lub nawet uniemożliwia) oznaczanie stopni harcerek – krzyż poddany obróbce w wysokiej temperaturze topi się, nie pozwalając ponadto na puklowanie odznaki.

Od wielu lat, w wielu środowiskach harcerek, a także w gronie harcerek instruktorów i zarazem kolekcjonerów odznak i odznak harcerek⁹ od dawna istniała gotowość do czynnego uczestniczenia w przywróceniu należnej rangi krzyżowi harcerek w Związku Harcerstwa Polskiego.

Przy okazji wprowadzenia numerowanych krzyży harcerek podejmowane były próby wprowadzenia nowego wzoru książeczek harcerek. Na szczęście oprócz plastikowych kart z napisem VISA wciąż obowiązują książeczki tradycyjne, papierowe, w których można zapisać chociażby zaliczone obozy, rajdy i biwaki, zdobyte stopnie i sprawności, przydział służbowy i pełnione funkcje¹⁰. I choć już przed 2017 udało się doprowadzić do zamieszczenia w książeczkach rubryki do wpisania serii i numeru otrzy-

⁹ Przywrócenie numerowanych krzyży harcerek było tematem wielu edycji Międzynarodowych Spotkań Kolekcjonerów Skautowych (w szczególności w latach 2009–2013), organizowanych z inicjatywy Komisji Historycznej Chorągwi Krakowskiej im. Tadeusza Kościuszki.

¹⁰ Funkcjonowanie tradycyjnych, papierowych legitymacji sankcjonuje obecnie *Regulamin spraw członkowskich ZHP* – załącznik do Uchwały Głównej Kwatery ZHP nr 224/2021 z dnia 8 marca 2021 r. w sprawie *Regulaminu spraw członkowskich ZHP*.

manego krzyża harcerek, to pozostały jeszcze do wprowadzenia dwie kolejne, ważne rubryki, postulowane przez hm. Janusza Wojtycę w przywołanym artykule: *patron i numer drużyny, do której wstąpił posiadacz legitymacji, oraz – co niezwykle ważne – na czyje ręce złożył Przyrzeczenie Harcerskie*.

Zdążyć na 100-lecie, czyli stracona szansa

W latach 2007–2013 podejmowałem liczne rozmowy z władzami naczelnymi ZHP, kierownictwem Składnicy „4 Żywioly”, a także wieloma potencjalnymi wykonawcami – najpoważniejszymi producentami odznak w Polsce – w celu wznowienia produkcji krzyży harcerek dla ZHP. Jako inicjator i uczestnik tych działań przedstawiam je w porządku chronologicznym:

wiosna 2007

Zanim wyczerpały się zasoby mennicznych krzyży harcerek, wspólnie z phm. Aleksandrem Gogólem, przedstawicielem Składnicy Harcerskiej „4 Żywioly”, uczestniczyłem w spotkaniu z przedstawicielami dyrekcji Mennicy Polskiej S.A. w sprawie wznowienia produkcji krzyży harcerek dla ZHP według określonych warunków (tłoczenie w dobrym jakościowo metalu, numerowanie, puklowanie, oksydowanie). Przedstawiciele Mennicy pozytywnie zaopiniowali możliwość wznowienia produkcji przez Mennicę nie tylko krzyża harcerek, ale w ogóle odznak dla ZHP. Podczas jednego z kolejnych spotkań, z udziałem hm. Pawła Chempińskiego (Składnica „4 Żywioly”), po skonkretyzowaniu warunków produkcji, otrzymaliśmy przedstawioną ustnie wstępną ofertę na produkcję krzyży harcerek dla ZHP. Sprawa była traktowana przez Mennicę bardzo poważnie, bowiem Związek Harcerstwa Polskiego stał się tym samym trzecim – po Kancelarii Prezydenta RP i Związku Ochotniczych Straży Pożarnych RP – strategicznym klientem Mennicy Polskiej S.A. W związku z powyższym przedstawiciele Mennicy wyczekiwali na pozytywną decyzję Głównej Kwatery ZHP.



Legitymacja harcerza-żołnierza 5 Kresowej Dywizji Piechoty, wystawiona w 1946 r. wraz z krzyżem harcerek wzoru wprowadzonego najprawdopodobniej we Włoszech w 1946 r. (seria ZHP n/W numer 109), produkowanego na zlecenie ZHP na Wschodzie. Zbiory: Marcina Binasiaka.



Legitymacja harcerki z Katowic wystawiona w 1947 r. wraz z krzyżem harcerskim żeńskim wzoru wprowadzonego na przełomie 1946/1947 r. (seria A numer 906), produkowanego na zlecenie Centrali Dostaw Harcerskich w Warszawie.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

maj 2007 r.

Przygotowałem i podczas posiedzenia Głównej Kwatery ZHP przedstawiłem pierwszą wersję projektu regulaminu odznak i legitymacji, które finalnie nie zostały przyjęte przez Główną Kwaterę ZHP i hm. Teresę Hernik, ówczesną Naczelniczkę ZHP. Usprawiedliwieniem tej decyzji jest fakt, iż 2007 rok obfitował w wiele wielkoformatowych przedsięwzięć: trwały przygotowania do Nadzwyczajnego Zjazdu ZHP¹¹ (zwanego Zjazdem Programowym), Złotu ZHP¹² i organizowanego z okazji 100-lecia Skautingu XXI Światowego Jamboree Skautowego¹³. Był to także niezwykle trudny okres w kontekście funkcjonowania władz naczelnych ZHP. Ten burzliwy okres został zakończony istotnymi zmianami personalnymi wprowadzonymi podczas obrad zwołanego

nieoczekiwanie Zjazdu ZHP, w wyniku którego hm. Teresa Hernik przestała pełnić funkcję Naczelniczki ZHP¹⁴.

czerwiec 2010 r.

W trakcie inauguracji [I] Złotu Kadry ZHP¹⁵, podczas którego zakupiłem krzyż harcerski produkowany (wówczas już masowo) przez firmę MIRAN, a także w związku z przygotowaniem do wystąpienia podczas IX Międzynarodowego Spotkania Kolekcjonerów Skautowych¹⁶, postanowiłem wznowić korespondencję z Działem Sprzedaży Mennicy Polskiej S.A. w sprawie

uruchomienia produkcji krzyży harcerskich dla ZHP. Wymiana korespondencji została zwieńczona przygotowaniem oferty handlowej na produkcję krzyży harcerskich dla ZHP.

20 sierpnia 2010 r.

Uczestniczyłem w Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Kolekcjonerstwo i Muzealnictwo Skautowe i Harcerskie”, organizowanej przez Komisję Historyczną Chorągwi Krakowskiej ZHP, towarzyszącej MSKS, odbywającej się podczas Jubileuszowego Złotu Stulecia Harcerstwa¹⁷. Podczas konferencji przedstawiłem prezentację poświęconą współczesnym dziejom krzyża harcerskiego w ZHP¹⁸, a także informację o jakości krzyży harcerskich dystrybuowanych obecnie w Związku.

8 marca 2012 r.

Po raz kolejny wznowiłem korespondencję z Działem Sprzedaży Mennicy Polskiej S.A. w sprawie uruchomienia produkcji krzyży harcerskich dla ZHP. W międzyczasie, na przełomie marca i kwietnia tego roku, Składnica „4 Żywiły” wprowadziła do sprzedaży znaczki zucha produkowany przez firmę MIRAN. Odnaka to kopia menniczego znaczka zucha, wykonana także w formie odlewu ze stopu ZnAl, a widniejące na nim elementy kolorowe są malowane.

15 maja 2012 r.

Mennica Polska S.A., w odpowiedzi na mój e-mail z 8 marca 2012 roku, poinformowała, że jeśli planowane są jakiegokolwiek zmiany kształtu, formy, wizerunku, napisów itp. na krzyżu, to niezbędne będzie wykonanie nowego projektu plastycznego (odlew gipsowy w skali 6:1). Mennica podała także, że aktualnie nie ma możliwości wykonania odlewu gipsowego nowego krzyża w Pracowni Plastycznej Mennicy Polskiej, ale może [...] polecić plastyków, którzy podejmą się tego zadania (na umowę o dzieło)¹⁹.

1 sierpnia 2012 r.

Wysłałem do Mennicy Polskiej S.A. pierwszą wersję rysunku z układem oznaczeń na rewersie krzyża harcerskiego wraz z informacją o zamieszczeniu logotypu ZHP, określając zarazem warunki techniczne numerowanych krzyży:

W załączeniu rysunek awersu krzyża z naniezionymi oznaczeniami. Być może na dolnym ramieniu będzie także wybite logo ZHP, ale to jest jeszcze w trakcie ustalania. Proszę przygotować ofertę z wybitym logo ZHP i bez logo.

Zależy nam, aby odznaka:

¹⁷ Kraków, 16–24 sierpnia 2010 r.

¹⁸ Tytuł referatu i prezentacji: *Historia krzyża harcerskiego po 1956 roku*.

¹⁹ Korespondencja elektroniczna Głównej Specjalistki ds. Obsługi Klienta, Pani Danuty Oniszk do autora, 15 maja 2012 r.

¹¹ XXXIV Nadzwyczajny Zjazd ZHP obradował w dniach 1–3 czerwca 2007 r. w Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym „Nadwarciański Gród” w Załęczu Wielkim.

¹² Złot ZHP w Kielcach odbył się w dniach 10–19 sierpnia 2007 r. w Kielcach.

¹³ XXI Światowe Jamboree Skautowe odbyło się od 27 lipca do 7 sierpnia 2007 r. w Hylands Park k. Londynu.

¹⁴ XXXV Nadzwyczajny Zjazd ZHP w Bydgoszczy (9 września 2007 r.). Zjazd obradował w Kinoteatrze Klubu Pomorskiego Okręgu Wojskowego przy ul. Dwernickiego 1 – w tym samym miejscu, w którym odbywał się przełomowy XXVIII Zjazd ZHP (5–7 grudnia 1990 r.), podczas którego Przewodniczącym ZHP został wybrany hm. Stefan Mirowski, a Naczelnikiem ZHP – hm. Ryszard Paclawski.

¹⁵ Złot odbywał się w dniach 19–23 sierpnia 2009 r. w Ośrodku Szkoleniowo-Wypoczynkowym Hufca ZHP Pabianice w Malczu k. Tomaszowa Mazowieckiego.

¹⁶ Kraków, 20 sierpnia 2010 r.

- 1/ była bita (nie odlewana), wielkości ok. 25 mm x 25 mm, w możliwie najlepszym jednolitym materiale (metal, stop), na którym można dokonywać nalożeń (w wysokich temperaturach) oznaczeń stopni harcerskich (w metalu),
- 2/ mocowana na słupek z nakrętką (metalową), z oznaczeniami Mennicy,
- 3/ puklowana (podgięta),
- 4/ numerowana (numer serii i numer kolejny, np. seria I nr 001),
- 5/ według zachowanej sztancy mennicznej,
- 6/ pokryta srebrem i oksydowana.

Oznaczenia serii i numeru w serii wykonywane przez wybite numeratorem²⁰.

2 sierpnia 2012 r.

Wysłałem e-mail do Naczelnika ZHP, hm. Małgorzaty Sinicy przedstawiając moje dotychczasowe działania mające na celu wznowienie właściwej produkcji krzyży harcerskich oraz uzgodnione kwestie technologiczne z Mennicą, deklarując współpracę w zakresie wprowadzenia odznak i legitymacji – z prośbą o podjęcie decyzji w sprawie wznowienia produkcji krzyży²¹. Do e-maila załączyłem przygotowany przeze siebie projekt uchwały GK ZHP w sprawie odznak i legitymacji, projekt oznaczeń na rewersie krzyża harcerskiego, a także prezentację o krzyżu przedstawioną podczas MSKS w Krakowie w 2010 roku.

13 sierpnia 2012 r.

Otrzymałem z Mennicy kolejną ofertę handlową na produkcję krzyży harcerskich dla ZHP. W związku z powyższym, 14 sierpnia 2012 roku wysłałem kolejny e-mail do Małgorzaty Sinicy z aktualną ofertą Mennicy Polskiej S.A.²².

10 września 2012 r.

W związku z brakiem odpowiedzi od M. Sinicy wystosowałem e-mail²³ (wysłany uprzednio do M. Sinicy) do hm. Krzysztofa Budzińskiego, zastępcy Naczelnika ZHP z prośbą o zapoznanie się i podjęcie decyzji w sprawie.

14-16 września 2012 r.

Wziąłem udział w XI Międzynarodowym Spotkaniu Kolekcjonerów Skautowych i Harcerskich we Wrocławiu, podczas którego przedstawiłem referat o współczesnych losach krzyża harcerskiego w ZHP wraz z informacją o bieżącym sposobie produkcji i dystrybucji odznaki oraz możliwościami zastosowania rozwiązań mających zapobiec rozwojowi obecnie istniejącego proceduru w tym zakresie. W spotkaniu uczestniczyli m.in. wiceprzewodniczący ZHP, hm. Rafał Socha i członek GK ZHP, hm. Grzegorz Woźniak.

²⁰ Korespondencja elektroniczna autora do Pani Danuty Oniszk, 1 sierpnia 2012 r.

²¹ Mój e-mail pozostał bez odpowiedzi.

²² Jw.

²³ Jw.



Legitymacja harcerza z Poznania wystawiona w 1947 r. wraz z krzyżem harcerskim wzoru wprowadzonego na przełomie 1946/1947 r. (seria XLI nr 400), produkowanego na zlecenie Centrali Dostaw Harcerskich w Warszawie w Warszawie. Wpisujący zamiast numeru serii (XLI) wpisał LAW, czyli odbitą przez kontrę na rewersie krzyża drugą część zawołania CZUWAJ. Legitymacja posiada widoczny otwór – została przebita słupkiem krzyża harcerskiego. Z kilku znanych autorowi relacji wynika, że takie działania miało miejsce pod koniec lat czterdziestych, kiedy ZHP było „przechwytywane” przez ZMP. Harcerze w ten sposób manifestowali zawieszenie członkostwa w ZHP.

Zbiory: Marcina Binasiaka.

Uczestnicy Spotkania upoważnili mnie do reprezentowania ich i przedmiotowej sprawy wobec władz naczelnych ZHP, a Rafał Socha zaproponował udział w Zbiórce Rady Naczelnej ZHP.

19 września 2012 r.

Zgodnie z sugestią uczestników Spotkania rozpocząłem gromadzenie ofert na produkcję krzyży harcerskich dla ZHP od grawerów trudniących się produkcją odznak dla służb mundurowych, a także dla organizacji harcerskich.

21 września 2012 r.

Skontaktował się ze mną redaktor naczelny miesięcznika instruktorów „Czuwaj”, hm. Grzegorz Ciałek, proponując – w związku z reminiscencjami Spotkania we Wrocławiu – napisanie artykułu o historii i aktualnej sytuacji krzyża harcerskiego w ZHP.

2 października 2012 r.

Mennica Polska S.A. poinformowała mnie o kwestiach technologicznych dotyczących

produkcji krzyża harcerskiego: *Po konsultacji z panem S. Nitkiem z Działu Przygotowania Produkcji uprzejmie informuję, że do wykonania krzyży harcerskich możemy użyć zamiast tombaku (M90) mosiądz (M63). Wytłoczone krzyże z mosiądzu będziemy srebrzyć i oksydować, a następnie przecierać do uzyskania koloru „starego srebra”. Cena krzyży mosiężnych nie powinna być wyższa od ceny krzyży tombakowych. Z miedzioniklu (MN25) nie da się uzyskać krzyży w kolorze „starego srebra”. Krzyże będą jasnosrebrne. Miedzioniklu nie da się oksydować. Proszę także wziąć pod uwagę, że stop miedzioniklowy jest dużo droższy niż tombak. Tak więc oferta Mennicy będzie dużo droższa. Niestety, nie możemy przedstawić oferty na krzyże z „nowego srebra” ponieważ nie stosujemy tego stopu do produkcji wyrobów grawersko-medalerskich²⁴.*

²⁴ Korespondencja elektroniczna Pani Danuty Oniszk i specjalisty-technologa Działu Przygotowania Produkcji, Pana Sławomira Nitka do autora, 2 października 2012 r.



4 października 2012 r.

Wysłałem do Grzegorza Całka artykuł pt. *Odnaka czy blaszka? Rzecz o krzyżu harcerskim w ZHP*, który ukazał się drukiem jako temat przewodni październikowego numeru „Czuwaj”²⁵.

19 listopada 2012 r.

Po lekturze artykułu skontaktował się ze mną drogą elektroniczną p. Krzysztof Traczyk, członek Zarządu Składnicy „4 Żywioly”, zapraszając do współpracy przy wznowieniu produkcji odznak i legitymacji dla ZHP oraz proponując spotkanie w celu omówienia szczegółów działań w tej sprawie.

23-25 listopada 2012 r.

Podczas 21 Seminarium Programowo-Kształceniowego JESIEN 2012 Chorągwi Łódzkiej ZHP w Załączu Wielkim uczestniczyłem – na zapro-

²⁵ Marcin Binasiak, *Odnaka czy blaszka? Rzecz o krzyżu harcerskim w ZHP*, „Czuwaj. Miesięcznik Instruktorów ZHP”, Warszawa, 2012, nr 10, s. 8–15.

szenie przewodniczącego Rady Chorągwi Łódzkiej ZHP, hm. Tomasza Ciepluchy – w posiedzeniu Rady. Rada wysłuchała informacji o dotychczas podjętych działaniach i zwróciła się do mnie z prośbą o przygotowanie projektu stanowiska w sprawie odznak i legitymacji, które miała zamiar przyjąć.

28 listopada 2012 r.

Telefonicznie skontaktowała się ze mną hm. Małgorzata Sinica, a następnie skarbnik ZHP, hm. Lucjan Brudzyński, którzy wyrazili dezaprobatę w związku z opublikowanym na łamach „Czuwaj” artykułem. Lucjan Brudzyński – po przedstawionych przeze mnie wyjaśnieniach i informacji o planowanym spotkaniu z Krzysztofem Traczykiem – stwierdził, że Zarząd Składnicy „4 Żywioly” ma wszelkie pełnomoczenia do podejmowania decyzji w sprawie produkcji krzyży harcerskich dla ZHP, sugerując także wspólne przygotowanie i zaproponowanie Głównej Kwaterze ZHP stosownych rozwiązań formalno-prawnych do-

tyczących krzyża harcerskiego (w uzgodnieniu z Krzysztofem Budzińskim)²⁶.

2 grudnia 2012 r.

Skontaktował się ze mną Rafał Socha potwierdzając mój udział w zbiorce RN ZHP (planowany termin: maj 2013 r.) poświęconej m.in. odznakom organizacyjnym w ZHP.

11 stycznia 2013 r.

Spotkałem się w Warszawie z Krzysztofem Budzińskim, z którym rozmawiałem o produkcji krzyży harcerskich, a także wprowadzeniu stosownych poprawek do *Regulaminu mundurowego ZHP*, jednak sprawy te nie uzyskały jego zainteresowania²⁷. Tego samego dnia spotkałem się (także w Warszawie) z Krzysztofem Traczykiem, wiceprezesem Centralnej Składnicy Harcerskiej „4 Żywioly”²⁸. Zaprezentowałem wszystkie dotychczas poczynione działania i ustalenia oraz przekazałem zgromadzone materiały w sprawie²⁹. Wskazałem na możliwości i sposoby wprowadzenia krzyża harcerskiego i legitymacji służbowych w ZHP. Krzysztof Traczyk stwierdził, że przygotowane materiały i zebrane informacje powinny z powodzeniem zostać wykorzystane do wprowadzenia na nowo opracowanych wzorów krzyża harcerskiego i legitymacji służbowych, i że nie wolno dopuścić do zaprzeczania wykonanej dotychczas pracy.

18 stycznia 2013 r.

Rada Chorągwi Łódzkiej ZHP korzystając z opracowanego przeze mnie projektu, przyjęła *Stanowisko Rady Chorągwi Łódzkiej ZHP*

²⁶ Jak się okazało, cel rozmów telefonicznych był zgoła inny. Małgorzata Sinica i Lucjan Brudzyński telefonowali w sprawie palącej potrzeby przygotowania uzasadnienia do projektowanej w Sejmie RP ustawy o działalności harcerskiej (zagadnienia: *Potrzeba i cel uchwalenia ustawy*, czyli innymi słowy rys historyczny zasług harcerstwa oraz *Aktualny stan w dziedzinie, która jest przedmiotem projektowanej ustawy*, czyli cele uchwalenia ustawy), czego ode mnie oczekiwali. Gotowy materiał wysłałem do Lucjana Brudzyńskiego i Małgorzaty Sinicy 13 grudnia 2012 r.

²⁷ Podobnie jak w przypadku Małgorzaty Sinicy i Lucjana Brudzyńskiego, Krzysztof Budziński spotkał się ze mną w innym, ważnym z jego perspektywy celu. Wystąpił bowiem z prośbą o opracowanie materiałów do wniosku grantowego w związku z planowanym przygotowaniem i wydaniem nowego *Ceremoniału harcerskiego w ZHP*. Gotowy materiał wysłałem Krzysztofowi Budzińskiemu 13 stycznia 2013 r.

²⁸ 28 listopada 2012 Składnica Harcerska „4 Żywioly” zmieniła nazwę na: Centralna Składnica Harcerska „4 Żywioly”. W związku z tym zmianie uległa także funkcja K. Traczyka.

²⁹ W tym m.in. ofertę Mennicy Polskiej S.A. z 13 czerwca 2012.



Krzyż harcerskie wydane przez Mennicę Polską w 1975 r. z oznaczeniami środowiskowymi K2 10 i 25 37.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

nr 4 z dnia 18 I 2013 r. w sprawie wprowadzenia wzoru krzyża harcerskiego i wzorów legitymacji służbowych w Związku Harcerstwa Polskiego. Stanowisko trafiło drogą elektroniczną do przewodniczącego i wiceprzewodniczących ZHP, do niektórych przewodniczących rad chorągwi ZHP oraz do wszystkich komend chorągwi ZHP.

29 stycznia 2013 r.

Krzysztof Traczyk wysłał do Mennicy Polskiej S.A. (i do mojej wiadomości) prośbę o przygotowanie oferty na produkcję krzyży harcerskich dla ZHP. Wniósł o produkcję według kryteriów określonych przeze mnie, ale – dość nieoczekiwanie – zgodnie z warunkami technicznymi zaproponowanymi w ostatniej ofercie Mennicy (którą to nota bene otrzymał ode mnie podczas spotkania 11 stycznia 2013 r.). W e-mailu zaproponował także ocechowanie krzyży znakiem Mennicy, logotypem ZHP oraz numerowanie (numer serii, numer kolejny), a także zamieszczenie na odznakach napisu: 2013 100-lecie Krzyża Harcerskiego.

11 lutego 2013 r.

Wysłałem kolejny e-mail do Krzysztofa Budzińskiego (oraz do wiadomości Małgorzaty Sinicy i Lucjana Brudzińskiego) w sprawie dotychczasowych działań poczynionych przez Krzysztofa Traczyka (z mojej inspiracji) w kontekście produkcji odznak i legitymacji.

13 lutego 2013 r.

W siedzibie Mennicy Polskiej S.A. w Warszawie odbyło się spotkanie, na które zostałem zaproszony, ale ze względów rodzinnych nie mogłem uczestniczyć. Późnym popołudniem zatelefonowałem do Krzysztofa Traczyka, aby dowiedzieć się o przebiegu spotkania i z niedowierzaniem usłyszałem, że Krzysztof Traczyk został – przez

niewymienionych z nazwiska członków Głównej Kwatery ZHP – stanowczo upomniany za podejmowanie działań, na które GK ZHP nie wyraziła zgody, a także dodatkowo skarcony w związku z niespektowaniem postanowień umowy zawartej z ZHR w sprawie krzyża, która rzekomo uniemożliwia podejmowanie jakichkolwiek działań w związku z produkcją krzyży harcerskich na potrzeby ZHP³⁰.

18 marca 2013 r.

Opracowałem ostateczną wersję projektu oznaczeń na rewersie krzyża harcerskiego.

25 marca 2013 r.

Główna Kwatera ZHP – po konsultacji Krzysztofa Traczyka z Mennicą Polską S.A. – wydała Komunikat do środowisk harcerskich ZHP, zawierający *Ofertę grupowego zakupu Krzyża Harcerskiego z Mennicy*³¹, podając dane technologiczne otrzymane ode mnie podczas spotkania w dniu 11 stycznia 2013 roku i proponując krzyż według wzoru mennicznego z 1957 roku. Komunikat ten stanowił nieoczekiwany zwrot w dotychczasowym przebiegu ustaleń poczynionych z Krzysztofem Traczykiem, bowiem GK ZHP oferowała tym samym de facto sprzedaż krzyży harcerskich nienumerowanych i niesygnowanych



Krzyż harcerski wydany przez Mennicę Polską w 1990 r. Był to ostatni rok produkcji krzyży harcerskich dla ZHP.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

logotypami. Jedyną różnicą miała być zdecydowanie lepsza jakość odznak i pozorne ograniczenie dostępności w związku z kontrolą sprzedaży. W związku z powyższym meritem prowadzonej przez Krzysztofa Traczyka³² korespondencji z Mennicą w kwestii szczegółów produkcji krzyży uległo diametralnej zmianie.

³⁰ Przywoływana *Umowa o współpracy w zakresie ochrony symbolu Ruchu Harcerskiego „Krzyża Harcerskiego”*, zawarta 3 lutego 2012 r. między ZHP a ZHR w żadnej mierze nie była przeszkodą do wprowadzenia numerowanych krzyży harcerskich w Związku Harcerstwa Polskiego.

³¹ Kopia w zbiorach autora.

³² Krzysztof Traczyk przestał pełnić funkcję wiceprezesa CSH „4 Żywioty” 26 czerwca 2013 r.



Awers i rewers krzyża harcerskiego firmy MAM z Konina, wykonanego w formie odlewu ze stopu ZnAl (na rewersie widoczny logotyp Mennicy Polskiej, cecha MET, informująca o wykonaniu odznaki z metalu, a także rok edycji krzyża harcerskiego, który posłużył do wykonania odlewu).
Zbiory: Marcina Binasiaka.

16 kwietnia 2013 r.

Otrzymałem informację, że – jak dotąd – nikt nie zgłosił do CSH „4 Żywioty” zapotrzebowania na krzyże proponowane w komunikacie z dnia 25 marca 2013 r.

18 maja 2013 r.

Na zaproszenie Przewodniczącego ZHP, hm. Adama Massalskiego wzięłem udział w Zbiorze Rady Naczelnej ZHP³³, podczas której przedstawiłem dotychczas podjęte przez siebie działania i opracowane materiały, w tym przygotowane projekty dokumentów wewnątrzorganizacyjnych – instrukcji i regulaminu mundurowego, a także szczegółowe zapisy w legitymacjach służbowych ZHP (zuchowej, harcerskiej, instruktorskiej). Ponadto zaproponowałem konkretne rozwiązania, informując radę o kosztach produkcji odznak, uzyskanych z Mennicy Polskiej S.A. oraz od wybranych firm grawerskich. Podczas Zbiórki zaprezentowałem wystawę prywatnego zbioru krzyży harcerskich i legitymacji służbowych. Rada Naczelna ZHP procedowała nad dwiema uchwałami: tzw. upamiętniającą – dotyczącą uczczenia 100-lecia krzyża harcerskiego i tzw. wykonawczą – nakładającą na Główną Kwaterę ZHP obowiązek podjęcia konkretnych działań w zakresie produkcji odznak i legitymacji, w tym wprowadzenia nowo opracowanego wzoru krzyża harcerskiego. Po długotrwałej i burzliwej dyskusji Rada Naczelna ZHP przyjęła wyłącznie uchwałę

³³ Zbiórka odbyła się w Harcerskim Ośrodku Morskim w Pucku w dniach 17–19 maja 2013 r.



Krzyż harcerski firmy MIRAN z Ksawerowa k. Łodzi, wykonany w formie odlewu w ZnAl. Uszkodzony w trakcie obróbki termicznej.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

„upamiętniającą”³⁴. Dowiedziałem się wówczas, że los tradycyjnych legitymacji jest już od dawna przesądzony i Rada Naczelna ZHP nie będzie na ten temat nawet podejmować dyskusji³⁵, bowiem plastikowa, przedpłacona karta mBanku (nawet wtedy, gdy straci ważność jako walor płatniczy), będzie stanowić dokument potwierdzający członkostwo w ZHP. Adam Massalski w całości poparł mój projekt i podziękował mi za wykonaną pracę. Poinformował ponadto w kuluarach, że nie wyklucza wniesienia sprawy pod obrady najbliższego Zjazdu ZHP³⁶. Rafał Socha, który także poparł projekt, stwierdził, że istnieje realna szansa na przyjęcie uchwały „wykonawczej” podczas październikowej, ostatniej w tej kadencji władz zbiórki RN ZHP.

24 maja 2013 r.

W trakcie rozmowy telefonicznej Tomasz Cieplucha zadeklarował chęć zorganizowania spotkania w gronie władz i delegatów Chorągwi Łódzkiej ZHP na Zjazd ZHP, a także wzięcie udziału w przygotowaniu uchwał zjazdowych obligujących Główną Kwaterę ZHP do podjęcia działań mających na celu unormowanie kwestii odznak organizacyjnych i legitymacji służbowych w ZHP.

10 lipca 2013 r.

Przygotowałem projekty uchwał na Zjazd ZHP, który skonsultowałem następnie z Tomaszem Ciepluchą, a także z Grzegorzem Całkiem. 28 sierpnia 2013 roku Tomasz Cieplucha przesłał projekty uchwał członkom Rady Chorągwi Łódzkiej ZHP oraz delegatom Chorągwi Łódzkiej ZHP

na Zjazd ZHP, a 12 września 2013 roku wystosował do delegatów i członków Rady zaproszenie na spotkanie w sprawie rzeczonych uchwał. Termin spotkania został wyznaczony na 19 października 2013 roku.

22 września 2013 r.

Otrzymałem od Rafała Sochy projekt uchwały³⁷ RN ZHP w sprawie odznak i legitymacji w ZHP, który ma być procedowany podczas ostatniej w upływającej kadencji władz naczelnych ZHP, Zbiórki RN ZHP³⁸.

28 września 2013 r.

Uczestnicy Międzynarodowego Spotkania Kolekcjonerów Skautowych w Krakowie przyjęli Stanowisko w sprawie ochrony wartości odznak organizacyjnych ZHP.

5-6 października 2013 r.

Podczas Zbiórki Rada Naczelna ZHP, przyjęła zmodyfikowaną uchwałę „wykonawczą”³⁹. Mimo że uchwała była dość zachowawcza i nie nakładała na naczelne władze wykonawcze ZHP w sposób zdecydowany istotnych zadań do realizacji, mających na celu przywrócenie właściwej rangi legitymacjom służbowym w ZHP, to stanowiła ważny krok dla dalszych losów sprawy przywrócenia w ZHP numerowanych krzyży harcerskich i tradycyjnych, papierowych legitymacji służbowych.

16 października 2013 r.

Opracowałem ostateczne wersje projektów dwóch uchwał zjazdowych: w sprawie odznak organizacyjnych Związku Harcerstwa Polskiego oraz w sprawie legitymacji służbowych w Związku Harcerstwa Polskiego.

19 października 2013 r.

W siedzibie komendy Chorągwi Łódzkiej ZHP odbyło się spotkanie, którego jego uczestnicy – członkowie władz i delegaci Chorągwi Łódzkiej ZHP na Zjazd ZHP – pozytywnie zaopiniowali projekty obydwu uchwał zjazdowych

20 października 2013 r.

Wspólnie z hm. Tomaszem Ciepluchą, a także z wiceprzewodniczącym Rady Chorągwi Łódzkiej ZHP, członkiem Rady Naczelnej ZHP, hm. Jakubem Wajmanem i członkiem Rady Chorągwi Łódzkiej ZHP, pfm. Tomaszem Tomczykiem złożyłem projekty uchwał w sprawie odznak i legitymacji, zachowując termin określony Ordynacją wyborczą ZHP.



Awers i nakrętka krzyża harcerskiego firmy MIRAN z Ksawerowa k. Łodzi, wykonany w formie odlewu w ZnAl.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

9 listopada 2013 r.

Uczestniczyłem w regionalnej przedzjazdowej zbiórce delegatów „Centrum”, która miała miejsce w siedzibie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej w Warszawie. Podczas zbiórki zaprezentowałem projekty obydwu uchwał zjazdowych i odpowiadałem na pytania delegatów na Zjazd ZHP.

5-8 grudnia 2013 r.

Obraadował w Warszawie XXXVIII Zjazd ZHP. Podczas Zjazdu były dyskutowane i poddane pod głosowanie obydwie projekty przygotowane przeze mnie uchwały. Naczelnik ZHP, hm. Małgorzata Sinica zaapelowała do delegatów o nieprzyjęcie uchwały dotyczących numerowanych krzyży harcerskich, a zastępca Naczelnika ZHP, hm. Krzysztof Budziński wystąpił z taką samą inicjatywą w kontekście uchwały dotyczącej legitymacji służbowych. W wyniku głosowań żadna z uchwał nie została przyjęta.

Jak nietrudno się domyślić, decyzje, które zapadły podczas Zjazdu ZHP zamknęły możliwość współdziałania z Główną Kwaterą ZHP w kontekście numerowanych krzyży harcerskich i legitymacji służbowych w ZHP. GK ZHP, która storpedowała obydwie uchwały w tych ważkich sprawach, a która została wybrana na kolejną kadencję, nie była partnerem do rozmowy.

Nie zmieniło to jednak mojej determinacji w doprowadzeniu do przywrócenia w ZHP numerowanych krzyży harcerskich i legitymacji służbowych. Także inni instruktorzy harcerscy-kolekcjonerzy podejmowali różne działania, toczyły się dyskusje podczas Międzynarodowych Spotkań Kolekcjonerów Skautowych. Niezwykle istotnym

³⁴ Uchwała nr 80/XXXVI Rady Naczelnej ZHP z dnia 18 maja 2013 r. w sprawie 100-lecia Krzyża Harcerskiego. Na stanowczy wniosek Małgorzaty Sinicy uchwała „wykonawcza” nie została poddana pod głosowanie.

³⁵ Co stoi w sprzeczności z opinią wyrażoną przez Lucjana Brudzyńskiego 28 listopada 2012 r.

³⁶ XXXVIII Zjazd ZHP obradował w Warszawie, w dniach 5–8 grudnia 2013 r.

³⁷ Był to zmodyfikowany projekt uchwały „wykonawczej”, dyskutowany 18 maja 2013 r. w Pucku, podczas zbiórki RN ZHP.

³⁸ Ośrodek Szkoleniowo-Wypoczynkowy ZHP Perkoz, 5–6 października 2013 r.

³⁹ Uchwała nr 84/XXXVI Rady Naczelnej ZHP z dnia 5 października 2013 r. w sprawie odznak organizacyjnych i dokumentów potwierdzających członkostwo ZHP.



Rewers i nakrętka krzyża harcerskiego firmy MIRAN z oznaczeniami wykonanymi na mocy uchwały GK ZHP nr 234/2017 z dnia 5 grudnia 2017 r. Zbiory: Marcina Binasiaka.

wydarzeniem było sfinalizowanie wieloletnich prac i wydanie drukiem wybitnej pozycji książkowej hm. Tomasza Sikorskiego pt. *Krzyż harcerski 1913–2013*. To niezwykle, kilkusetstronicowe wydawnictwo odbiło się szerokim echem w wielu środowiskach harcerskich i do dziś pozostaje publikacją o charakterze encyklopedycznym. Miało także znaczący wpływ na dyskusję o kondycji organizacji harcerskich w odniesieniu do produkcji odznak organizacyjnych, a w kontekście ZHP – dodatkowo o perspektywach wprowadzenia numerowanych krzyży harcerskich.

Mijały lata, a Uchwała Rady Naczelnej ZHP w sprawie odznak organizacyjnych i dokumentów potwierdzających członkostwo ZHP nie pojawiła się w obszarze zainteresowania Głównej Kwatery ZHP. Dopiero pod koniec kadencji 2013–2017, niejako w pośpiechu, GK ZHP wprowadziła nowy wzór legitymacji służbowych i przyjęła uchwałę dotyczącą numerowanych krzyży harcerskich⁴⁰.

Zaskakujące jest to, że uchwała GK ZHP – wprowadzona do wewnątrzorganizacyjnego obiegu w przededniu Zjazdu ZHP⁴¹ – zakłada wprowadzenie w Związku numerowanych krzyży harcerskich sygnowanych 5-cyfrowym numerem (na górnym ramieniu) i skrótcowcem ZHP (na ramieniu dolnym). Główna

Kwaterna ZHP zleciła jednocześnie Składnicy „4 Żywioty” wyprodukowanie 2000 sztuk takich krzyży. Krzyże oznaczone w ten sposób wykonała firma MIRAN. 40 Zjazd ZHP wybrał nową Główną Kwaterę ZHP⁴² i wprowadzenie nowo zamówionych krzyży nie zostało zrealizowane⁴³.

Nowa nadzieja i spełnione marzenia

Kiedy 18 stycznia 2018 roku hm. Anna Nowosad Naczelniczka ZHP zaprosiła mnie do Warszawy na spotkanie, odżyła nadzieja na pozytywne zwieńczenie wieloletnich zabiegów o przywrócenie krzyżowi harcerskiemu należnej mu rangi. Rozmowa dotyczyła produkcji odznaczeń i odznak dla Związku Harcerstwa Polskiego, w tym numerowanych krzyży harcerskich. Uzyskałem zapewnienie, że Główna Kwaterna ZHP interesuje się tą sprawą i kiedy już przejmie od ustępującej GK ZHP wszystkie sprawy i pozna sytuację finansową ZHP, podejmie kroki, by kwestia produkcji numerowanych krzyży harcerskich wróciła pod obrady GK ZHP.

Dwa lata później, w styczniu 2020 roku rozpoczął pracę nieformalny zespół projek-

⁴² W wyborach na funkcję Przewodniczącego ZHP startowała hm. Małgorzata Sinica, ale lepszy wynik uzyskał hm. Dariusz Supeł. Z kolei w wyborach na funkcję Naczelnika ZHP było trzech kandydatów hm. Jolanta Kreczmańska, hm. Anna Nowosad i hm. Krzysztof Budziński (odpadł w pierwszej turze). Delegaci na funkcję Naczelniczki ZHP wybrali hm. Annę Nowosad.

⁴³ Krzyże te nie zostały wprowadzone do wewnątrzorganizacyjnego obiegu i nie podlegały ani rejestracji, ani reglamentacji. Przez wiele miesięcy przeleżały w pudłach, składowanych w Składnicy „4 Żywioty”. Nierejestrowane trafiły do obrotu handlowego z zatartymi papierem ściernym numerami i można je było kupować bez ograniczeń. Ze znanych mi relacji wynika, że kupowali je tak harcerze z ZHP, jak i z ZHR oraz Stowarzyszenia Harcerskiego. Niektórzy członkowie ZHR dobijali do litery P tzw. nogę i w ten sposób powstawał skrótowiec ZHR. Sposób, w jaki zostały usankcjonowane, wprowadzone do obiegu i rozdystrybuowane krzyże harcerskie wykonane na mocy Uchwały GK ZHP w sprawie centralnej ewidencji odznaki organizacyjnej – Krzyża Harcerskiego dobitnie obrazuje stosunek władz wykonawczych ZHP w latach 2007–2017 do najważniejszej harcerskiej odznaki organizacyjnej.

towy, działający pod kierunkiem zastępczyni Naczelniczki ZHP, hm. Justyny Sikorskiej. Mimo, że funkcjonowanie zespołu nie zostało usankcjonowane rozkazem Naczelniczki ZHP, to dobór jego członków okazał się trafny, a sam zespół w 100% spełnił swoją rolę. Z kronikarskiego obowiązku warto zapisać, że w skład zespołu weszli: hm. Lucyna Czechowska, hm. Karol Gzyl i hm. Martyna Kowacka (reprezentujący GK ZHP), hm. Katarzyna Traczyk i phm. Paweł Bezak (z ramienia Muzeum Harcerstwa w Warszawie) oraz hm. Marcin Binasiak. W spotkaniach zespołu uczestniczyli także przedstawiciele CSH „4 Żywioty”.

Członkowie zespołu podczas spotkań roboczych uznali, że wprowadzeniu numerowanych krzyży harcerskich w ZHP winna towarzyszyć merytoryczna i promocyjna „otulina”. A w owej „otulinie” winny znaleźć się szeroko zakrojone, interdyscyplinarne działania, istotne z punktu widzenia wszystkich członków Związku.

W toku prac zaplanowano do realizacji i przydzielono poszczególnym członkom zespołu następujące działania we wspólnie określonych obszarach:

- **metodycznym** – aktualizacja próby harcerza w kontekście informacji o odznakach i oznakach organizacyjnych, symbolach, pozdrowieniach i hymnach harcerskich (hm. Lucyna Czechowska, hm. Marcin Binasiak),
- **historyczno-programowym** (hm. Karol Gzyl, hm. Martyna Kowacka, phm. Paweł Bezak, hm. Marcin Binasiak) – przygotowanie materiałów i uruchomienie strony internetowej, na której znalazłyby się:
 - opracowanie dziejów krzyża harcerskiego, w tym jego symboliki oraz historii nazw i oznaczeń stopni harcerskich,
 - notacje historyczne pod hasłem „Každy ma swoją historię” (w tym opowieść o hm. Czesławie Jankowskim „Żwawym Burku” – wybitnym instruktorsze warszawskim, posiadaczu najprawdopodobniej pierwszego krzyża harcerskiego, wręczonego we wrześniu 1913 roku na warszawskich Dynasach),
 - kącik kolekcjonera prezentujący fotografie wybranych edycji krzyży wraz z opisami,
- **muzealno-wystawienniczym** – przygotowanie wystawy poświęconej krzyżowi

⁴⁰ Uchwała Głównej Kwatery ZHP nr 234/2017 z dnia 5 grudnia 2017 r. w sprawie centralnej ewidencji odznaki organizacyjnej – Krzyża Harcerskiego.

⁴¹ 40 Zjazd ZHP obradował w Warszawie, w dniach 7–10 grudnia 2017 r.



Awers pierwszej próby przedprodukcyjnej numerowanego krzyża harcerskiego z dnia 18 listopada 2020 r.
Zbiory: Marcina Binasiaka.

harcerskiemu (hm. Katarzyna Traczyk, hm. Marcin Binasiak),

- **organizacyjnym** (hm. Justyna Sikorska, hm. Marcin Binasiak)
 - określenie warunków technologicznych (opracowanie wzoru graficznego, materiału, wykonanie próbki przedprodukcyjnej, określenie wielkości rocznego nakładu, uruchomienie produkcji),
 - dokonanie wyboru producenta na podstawie zgromadzonych ofert,
 - opracowanie zasad postępowania z krzyżami harcerskimi w ZHP i in. dokumentów niezbędnych do wprowadzenia numerowanych krzyży.

Członkowie zespołu wykazali się godnym podziwu zaangażowaniem i znakomicie wywiązali z powierzonych zadań – zaktualizowano próbę harcerza, opracowano materiały na stronę internetową (która następnie została zaprojektowana i zamieszczona w domenie www.zhp.pl), we współpracy z hm. Jackiem Nawrockim przygotowano wystawę o krzyżu, zrealizowano także wszystkie działania organizacyjne.

Efektom wspólnych prac było opracowanie i zamieszczenie na stronie <https://zhp.pl/symbole/> i na stronie <https://strony.zhp.pl/kazdy-ma-swoja-historie/> wielu interesujących informacji, dotyczących nie tylko dziejów krzyża harcerskiego, ale także innych harcerskich symboli.

Pierwsza próbka przedprodukcyjna numerowanego krzyża harcerskiego ujrzała światło dzienne 18 listopada 2020 roku. Budziła jednak szereg zastrzeżeń, tak ze strony zespołu, jak i opiniującej ją Główną Kwaterę ZHP, w związku z czym producent – zapoznawszy się z uwagami – wprowadził do projektu po-

stulowane poprawki. Stan epidemiczny i wyniki z jego przyczyny problemy kadrowe po stronie producenta spowodowały nieznaczne przesunięcie w czasie finalizacji projektu. Druga i zarazem ostateczna próbka przedprodukcyjna dotarła do zespołu 4 lutego 2021 roku. Tuż po wyborze hm. Grzegorza Woźniaka na funkcję Naczelnika ZHP i Głównej Kwatery ZHP sprawę numerowanych krzyży harcerskich przejął członek GK ZHP, hm. Piotr Stanisławski, który z zaangażowaniem kontynuował realizację projektu doprowadzając do przyjęcia przez GK ZHP przywołanej na początku artykułu, przełomowej uchwały.

I tak oto, uchwałą nr 272/2021 z dnia 1 lipca 2021 roku⁴⁴ Główna Kwatera ZHP wprowadziła w Związku Harcerstwa Polskiego numerowane krzyże harcerskie. Po 56 latach na harcerskie mundury mogą wrócić krzyże opatrzone unikalnymi oznaczeniami. Tym samym zostały zwieńczone sukcesem wieloletnie zabiegi i zmagania grupy instruktorów-kolekcjonerów harcerskich, dla których przywrócenie opatrzonych numerami krzyży pozostawało jedną z fundamentalnych kwestii, niezrealizowanych od wielu lat.

Jaki krzyż?

Krzyż harcerski wprowadzony w Związku Harcerstwa Polskiego:

- posiada rysunek awersu zgodny ze Statutem ZHP,
- ma wymiary nie mniejsze niż 25 mm x 25 mm i nie większe, niż 27 mm x 27 mm,
- jest tłoczony (wybijany, bity) z metalu mającego bardzo dobre własności mechaniczne oraz znaczną odporność na korozję (metal szlachetny lub półszlachetny), a ponadto wykonany z dbałością o jego estetykę, czyli srebrzony, oksydowany i lekko puklowany (podgięty), a także

⁴⁴ Uchwała Głównej Kwatery ZHP nr 272/2021 z dnia 1 lipca 2021 r. w sprawie numerowanej odznaki organizacyjnej – Krzyża Harcerskiego. Uchwała zawiera następujące załączniki: Zasady postępowania z krzyżami harcerskimi w ZHP, Wzór zamówienia krzyży harcerskich, Wzór upoważnienia do odbioru krzyży harcerskich, Wzór ewidencji krzyży harcerskich, Rozmieszczenie oznaczeń na rewersie krzyża harcerskiego, Certyfikat do krzyży harcerskich serii „K”.

mocowany na gwintowany słupek i solidną nakrętkę,

- jest numerowany – sygnowany unikalnym oznaczeniem.

Uchwała GK ZHP wprowadza krzyże harcerskie:

- dla członków ZHP, którzy złożyli Przymierzenie Harcerskie oraz tych członków ZHP, którzy utracili swoje krzyże⁴⁵ – oznaczone na rewersach seriami, począwszy od serii I (cyfry rzymskie), numerami od 1 do 9999 w ramach każdej serii (cyfry arabskie) i logo ZHP,
- przeznaczone do celów ekspozycyjnych dla placówek muzealnych (bez względu na ich status), harcerskich izb historycznych i kolekcjonerów harcerskich – oznaczone na rewersach serią K (litera z alfabetu łacińskiego), numerem od 1 do 999 (cyfry arabskie) i logo ZHP; odznaka tej serii winna być wręczana uroczystie, a potwierdzenie jej przyznania stanowi okolicznościowy certyfikat sygnowany przez Naczelnika ZHP.

Unikalne oznaczenie, o którym była mowa, będzie umieszczone na rewersie odznaki: cyfrę/literę serii umieszcza się na lewym ramieniu, cyfry numeru w ramach serii – na prawym ramieniu, a logo „ZHP” – na dolnym ramieniu patrząc od strony rewersu krzyża.

Zamawianie i dystrybucja

Przypatrzmy się teraz zasadom, jakie będą towarzyszyć zamawianiu i dystrybuowaniu krzyży harcerskich przez drużyny w hufcu.

Kluczowe założenie, dotyczące zamawiania i dystrybucji krzyży w hufcu, bierze za pewnik fakt, iż każda drużynowa i każdy drużynowy zwykle już po kilku zbiorach – a już na pewno w okresie poprzedzającym Harcerską Akcję Letnią (podczas której statystycznie najwięcej osób składa Przymierzenie Harcerskie) – jest w stanie przewidzieć, ile harcerzek i ilu harcerzy w danym roku harcerskim uzna za gotowe do złożenia Przymierzenia Harcerskiego. Z tej przyczyny zamówienia powinny być składane na tyle wcześnie, by cała procedura zajęła jak najmniej czasu.

Z kolei podstawą koncepcji procedury zamawiania i dystrybucji jest jej maksymalne odformalizowanie i ma wyglądać w sposób następujący:

⁴⁵ Zostały utracone w szczególnych okolicznościach – zgubione, ukradzione, zniszczone podczas próby oznaczania stopnia, przekazane innej osobie podczas Przymierzenia Harcerskiego etc.

- 1) drużynowi składają zamówienia drogą przyjętą w danym hufcu (via e-mail, WhatsApp, Messenger, SMS etc. – uwaga! bez żadnego formularza) do osoby wyznaczonej przez komendanta hufca, odpowiedzialnej za krzyże harcerskie w hufcu (liczba zamawianych krzyży powinna być uzasadniona rzeczywistymi potrzebami drużyny występującej z wnioskiem),
- 2) osoba wyznaczona przez komendanta hufca, odpowiedzialna za krzyże harcerskie w hufcu gromadzi te zamówienia po czym
- 3) za pomocą formularza elektronicznego on-line, dostępnego w Office 365 przesyła je do CSH „4 Żywioły”,
- 4) przesyłki zawierające zamówione krzyże CSH „4 Żywioły” będzie wysyłać do właściwej jednostki organizacyjnej; zamówione krzyże harcerskie będą mogły być także wydane przedstawicielowi komendanta hufca, posiadającemu pisemne upoważnienie do ich odbioru,
- 5) po odebraniu odznak z CSH „4 Żywioły”, na podstawie zamówień złożonych przez drużyny, każdemu z drużynowych komendant hufca lub osoba przez niego wyznaczona przekazuje zamówioną liczbę krzyży, o które wnioskowali.

Mając na uwadze sugestie płynące z komend chorągwi i GK ZHP w wyjątkowych sytuacjach prawo złożenia zamówienia na krzyże harcerskie dla członków ZHP dopuszczonych do złożenia Przyrzeczenia Harcerskiego przysługuje komendantowi chorągwi ZHP i Naczelnikowi ZHP lub osobom przez nich upoważnionym. Zamówienia te będą również składane przez ogólnodostępny formularz on-line służący do zamawiania odznak organizacyjnych.

Ewidencjonowanie

Wydaje się oczywiste, że w drużynie za ewidencję krzyży harcerskich odpowiada drużynowy. Ewidencja wręczonych krzyży harcerskich prowadzona będzie wyłącznie w przygotowanych rubrykach w systemie ewidencyjnym Tipi – poprzez wpisanie serii i numeru w karcie członka ZHP. Numer wręzonego krzyża harcerskiego może być wpisany do książeczki harcerskiej i książeczki instruktorskiej.

W systemie ewidencyjnym Tipi będą wpisane:

- wszystkie krzyże wprowadzone (faktycznie) w ZHP z dniem 1 stycznia 2022 r.,
- numerowane krzyże, które członkowie ZHP otrzymali podczas Przyrzeczeń Harcerskich złożonych przed 1 stycznia 2022 r., z uwzględnieniem:
 - krzyży numerowanych centralnie w latach 1913–1965,



Awers i rewers krzyża harcerskiego firmy MIRAN z Ksawerowa k. Łodzi, wykonany w formie odlewu w ZnAl. Zbiory: Marcina Binasiaka.

- krzyży otrzymanych przez członków ZHP przed zmianą przynależności organizacyjnej – numerowanych centralnie w innych organizacjach harcerskich,
- krzyży numerowanych środowiskowo.

Dopełnieniem działań związanych z wprowadzeniem numerowanych krzyży harcerskich jest realizacja jeszcze jednego postulatu. Postulat ten dotyczy uwzględnienia w książeczkach harcerskich miejsca na wpisanie stopnia, imienia i nazwiska instruktorki/instruktora, na ręce której/którego zostało złożone Przyrzeczenie harcerskie, a w książeczkach instruktorskich – instruktorki/instruktora, na ręce której/którego zostało złożone Zobowiązanie Instruktorskie, co jest kwestią istotną z wychowawczego punktu widzenia, mającą dodatkowo swe uzasadnienie w tradycji.

Okres przejściowy⁴⁶

Mając na uwadze zapasy krzyży harcerskich (nienumerowanych), będących w posiadaniu drużyn, uchwała wprowadza okres przejściowy, który trwa od 1 lipca 2021 r. do 31 grudnia 2021 r. W tym czasie drużynowi powinni wykorzystywać te krzyże, które jeszcze mają na stanie.

Cena

O jakości obecnie dystrybuowanych krzyży harcerskich pisano i mówiono wielokrotnie. Podzielając zdanie tych, którzy postanowili wyrazić swoje opinie nie trzeba do tych kwestii po raz kolejny wracać. Warto natomiast zauważyć, że pomimo urągającej randze krzyża maso-

wej produkcji, trwającej mniej więcej od 2008, cena krzyży ze ZnAl-u, dostępnych w harcerskich składnicach, wcale nie jest niska. Jest natomiast oczywiste, że koszt numerowanego krzyża harcerskiego wytwarzanego na potrzeby ZHP zgodnie z przedstawionymi warunkami technologicznymi musi ulec zmianie. Jedno jest pewne: cena będzie adekwatna do jakości.

Producent

Krzyże harcerskie dla Związku Harcerstwa Polskiego produkuje Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe Artmedal II z Częstochowy. To rodzinna firma o długoletnich tradycjach, mająca w swoim dorobku współpracę z wieloma środowiskami harcerskimi. Firmę ponad trzydzieści lat temu założył Ryszard Welgryn (1948–2020), a grawerską pasję kontynuuje jego żona, Marzena Swatek-Welgryn.

W tym miejscu warto dodać, że zgodnie z Zasadami postępowania z Krzyżami Harcerskimi w ZHP wyłączność na produkcję krzyży harcerskich na potrzeby Związku Harcerstwa Polskiego posiada Główna Kwatera ZHP. Natomiast za produkcję i dystrybuowanie odznak organizacyjnych odpowiada CSH „4 Żywioły”.

Hm. **Marcin Binasiak**, muzykolog, muzealnik, urzędnik administracji rządowej. Wywodzi się z 88 Łódzkiej Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Zawadzkiego „Zośki”. Członek Komisji Historycznych Chorągwi Łódzkiej ZHP im. Aleksandra Kamińskiego i Hufca ZHP Łódź-Górna. Kolekcjoner, specjalista w zakresie krzyży harcerskich wyprodukowanych po 1956 r., pełnomocnik Naczelniczki ZHP ds. numerowanych krzyży harcerskich. Organizator, współorganizator, uczestnik wystaw harcerskich udostępniający swoje zbiory. Współorganizator Muzeum Historii Ruchu Harcerskiego w Łodzi (marcin.binasiak@zhp.net.pl)

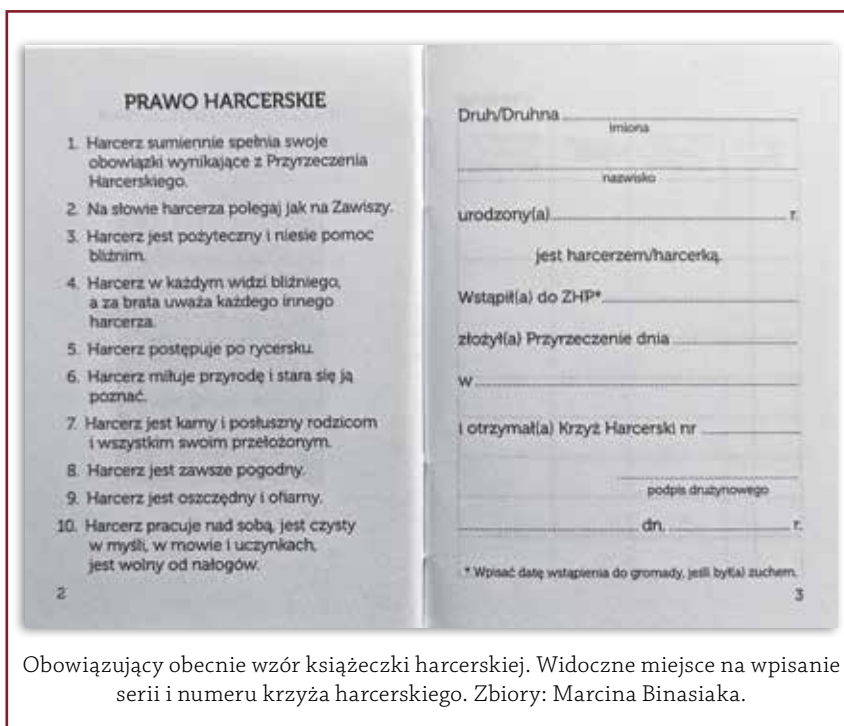
Tym samym z dniem 31 grudnia 2021 roku kończy się formalnie proceder niekontrolowanej produkcji krzyży harcerskich dystrybuowanych w Związku Harcerstwa Polskiego⁴⁷.

Wprowadzenie numerowanych krzyży harcerskich w ZHP jest zasługą dwóch Głównych Kwater: tej, której przewodziła hm. Anna Nowosad i tej, na czele której stał hm. Grzegorz Woźniak. Gdyby nie inicjatywa i determinacja pierwszej, a koncyliacyjność i skuteczność drugiej – projekt pod szumną nazwą „numerowane krzyże harcerskie dla ZHP” nie mógłby się zmaterializować.

Memento

Numerowanie krzyży jest niczym innym, jak powrotem do najdawniejszych dziejów i tradycji tej odznaki. Krzyż harcerski, numerowany był w II Rzeczypospolitej w latach 1913–1939, następnie w latach 1939–1945 (i po zakończeniu działań wojennych) w środowiskach emigracyjnych i uchodźczych, po II wojnie światowej w Polsce w latach 1945–1949, a następnie w latach 1957–1965. Przywrócenie numeracji krzyży ma na celu nie tylko powrót do tej wieloletniej tradycji, ale także przydaje krzyżowi harcerskiemu cechy,

⁴⁷ Dodając łyżkę dziegciu do beczki miodu należy stwierdzić, że wprowadzenie w ZHP numerowanych krzyży harcerskich nie jest równoznaczne z uniemożliwieniem członkom ZHP nabywania będących w ciągłej sprzedaży krzyży odlewanych. Poza tym – ze znanych mi relacji wiem, że wiele środowisk harcerskich, jeszcze przed końcem 2021 r., poczyniło znaczne zapasy krzyży ze stopu ZnAl. Rozumiem powściągliwość czy nawet niechęć niektórych środowisk harcerskich do numerowanych krzyży harcerskich, wynikającą z wielu przesłanek (zamawianie, zakup, ewidencjonowanie). Mam też świadomość, że emocje towarzyszące wprowadzeniu numerowanych krzyży harcerskich w ZHP mogą wynikać z niedostatecznej edukacji historycznej, a raczej z jej zaniedbaniem, za które odpowiadamy my – instruktorzy. Nieznajomość historii harcerstwa, a także tradycji i dziejów krzyża harcerskiego, jak również budowania przez dziesięciolecia jego rangi „zaowocowało” w wielu przypadkach niepozytywną reakcją. Mankamentem był też brak działań promujących. Żywię jednak nadzieję, że za kilka lat stan ten ulegnie zmianie i każda harcerka oraz jazdy harcerz będzie z dumą nosić na piersi numerowany, solidnie wykonany i estetycznie wyglądający harcerski krzyż.



Obowiązujący obecnie wzór książeczki harcerskiej. Widoczne miejsce na wpisanie serii i numeru krzyża harcerskiego. Zbiory: Marcina Binasiaaka.

które zostały przywołane w *Statucie ZHP*, *Podstawach Wychowawczych ZHP*, a także w *Strategii ZHP 2025*. Wszak indywidualność metody harcerskiej jest niczym innym, jak specyficznością, swoistością i naturalną odmiennością każdej harcerki i każdego harcerza. Własny, niepowtarzalny, numerowany krzyż harcerski ma każdego dnia przypominać o nieustannej, indywidualnej pracy nad sobą i powinnościach wynikających z Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego.

Dlatego też chcę zwrócić się z apelem do tych, którzy pełnią najważniejszą funkcję w Związku Harcerstwa Polskiego – do drużynowych: sprawmy, by młody człowiek odczuwał dumę w związku z otrzymaniem krzyża tak wyjątkowego i niepowtarzalnego, jak on sam. Być może brzmi to nazbyt patetycznie i górnolotnie, ale warto z tej perspektywy dostrzec niewyczerpane możliwości wychowawcze, jakie otwiera przed nami nowy, wprowadzony w ZHP numerowany harcerski krzyż.

Pierwsza partia krzyży harcerskich (2 000 szt.) dotarła do CSH „4 Żywioty” w Warszawie pod koniec grudnia 2021 roku, druga partia (także 2 000 szt.) jest prawie gotowa. Krzyże są w sprzedaży, można o nie występować drogą określoną w Zasadach postępowania z Krzyżami Harcerskimi w ZHP. Są, ale... No właśnie. Pozostaje jedno „ale”. Ze

względem na brak działań promocyjnych, które winny zostać podjęte z chwilą wejścia w życie uchwały, świadomość ich istnienia wydaje się nie być powszechna. Żyjemy w czasach, kiedy reklama jest dźwignią handlu. W przypadku numerowanych krzyży harcerskich można by napisać, że promocja jest ścieżką wiodącą do świadomości oraz wiedzy, ale i o perspektywach wychowawczych, których w tym kontekście nie sposób przecenić. Dlatego, po konsultacjach z hm. Martyną Kowacką, Naczelniczką ZHP i phm. Olgą Junkuszew, kierowniczką Wydziału Komunikacji i Promocji



GK ZHP, pełni nadziei i optymizmu, z początkiem 2023 roku, podejmiemy wspólnie działania, które zmienią ten stan rzeczy. ■

M. Binasiaak

Marek Popiel

EDMUND WILKOSZ (1912-1944)

Edmund Wilkosz, ps. Czarny Żubr, urzędnik, pedagog, harcmistrz, hufcowy Hufca Harcerzy w Oświęcimiu (1933–1938), hufcowy Hufca Harcerzy w Stryju (1939 r.) komendant Ośrodka Harcerskiego w Somlósözölös i Szikszó (Węgry, 1939/1940), porucznik, żołnierz II Korpusu Polskiego, bohater i patron Hufca ZHP w Oświęcimiu.

Edmund Wilkosz urodził się 30 listopada 1912 roku w Oświęcimiu. Był synem Stanisława (kolejarza) i Elżbiety z domu Pętkowska. Od 1926 roku był uczniem Prywatnego Gimnazjum Realnego Koedukacyjnego im. ks. Stanisława Konarskiego w Oświęcimiu (dzisiejsze Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Konarskiego), przy którym działała od roku szkolnego 1926/1927 1 Drużyna Harcerzy im. księcia Józefa Poniatowskiego, zwaną od koloru chust Żółta Jedyńka.

Do drużyny wstąpił w lutym 1929 roku. Należał do zastępu Szarych Żubrów. Przyrzeczenie harcerskie złożył 28 lipca 1929 roku na ręce phm. Rudolfa Korzeniowskiego (od 1 maja 1930 r. komendanta hufca w Oświęcimiu). Otrzymał krzyż serii LXVI nr 261. W tym dniu zdobył również po biegu patrolowym stopień młodzika. Od listopada 1929 roku został p.o. przybocznego w swej drużynie. Kolejne stopnie harcerskie zdobył: 7 kwietnia 1930 roku – wywiadowcy, 13 sierpnia 1931 roku – ćwika, 10 grudnia 1931 roku – Harcerza Orlego.

W 1929 roku uczestniczył w obozie nad jeziorem Wigry. Rok później wakacje spędził na obozie w Horoszowej na Podolu nad Dniestrem. W trakcie obozu harcerze zorganizowali w Ujściu Biskupim wieczornicę i zabawę. Dochód przeznaczono na fundusz budowy polskiego kościoła. Brał również udział w kursach dla zastępowych i przybocznych w Porąbce nad Sołą. W 1931 roku zdał maturę. W czerwcu rozpoczął kurs podharcemistrzowski.

W 1931 roku podjął studia historyczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W okresie studiów miesz-

kał w Oświęcimiu. W tym czasie nie zaprzestał działalności harcerskiej. Po zakończonej próbie drużynowej, w marcu 1932 roku został drużynowym Żółtej Jedyńki. Rozkazem Naczelnika ZHP L. 11 z 20 października 1932 roku został mianowany podharcemistrzem. Na obozie w Porzeczcu koło Grodna w 1933 roku otrzymał miano Czarnego Żubra. Zdobył 19 sprawności i Państwową Odznakę Sportową III klasy I stopnia (1933 r.).

Od kwietnia 1933 roku Edmund Wilkosz był przybocznym komendanta hufca. Na podstawie rozkazu komendanta Chorągwi Krakowskiej L. 12 z 18 grudnia 1933 roku został hufcowym Hufca Harcerzy w Oświę-



Edmund Wilkosz (w kapeluszu) z członkami drużyny Żółta Jedyńka. Fotografia ze strony Muzeum Zamek w Oświęcimiu.

miu. W skład hufca wchodziła Żółta Jedyńka (której drużynowym był do marca 1934 r.), 1 Żeglarska DH im. Maurycego Beniowskiego, 3 DH im. Jana III Sobieskiego, 4 DH im. Leopolda Lisa-Kuli oraz 5 DH im. Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury, a także dwie drużyny w Brzeszczach i dwie drużyny w Kętach.

W 1934 roku pod komendą phm. Edmunda Wilkosza hufiec zorganizował obchody Święta Ziemi Oświęcimskiej i letni obóz nad jeziorem Dryświaty koło Brasławia na Kowieńszczyźnie. W 1935 roku przygotował z harcerzami obchody Święta Morza w Oświęcimiu. W lipcu 1935 roku, podczas Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa Polskiego w Spale był komendantem podobozu beskidzkiego, w skład którego weszła również reprezentacja Hufca Harcerzy w Oświęcimiu. Poznał tam wówczas skautów węgierskich. W 1936 roku zorganizował obóz hufca w Słowiku koło Kielc, a w 1937 roku w Porzeczcu koło Grodna.

W 1938 roku Edmund Wilkosz złożył rezygnację z funkcji hufcowego z uwagi na wyjazd do Stryja i objęcie posady w tamtejszym urzędzie. 22 marca 1938 roku otrzymał legitymację służbową Urzędu Wojewódzkiego Stanisławowskiego kontraktowego sekretarza administracyjnego w Starostwie Powiatowym w Stryju.

Rozkazem Komendanta Chorągwi Harcerzy we Lwowie L. 11 z 20 grudnia 1938 roku został upoważniony do przeprowadzania próby drużynowej w stryjskim hufcu. Rozkazem L. 1 z 2 stycznia 1939 roku został mianowany komendantem hufca ZHP w Stryju. Za jego kadencji sekretarzem hufca był H.O. Stanisław Samborski, referentem drużyn



Edmund Wilkosz (w kapeluszu) z członkami drużyny Żółta Jedynka.
Fotografia ze strony Muzeum Zamek w Oświęcimiu.

harcerskich H.R. Kazimierz Sand, referentem drużyn skautowych był H.O. Stanisław Tużnik, referentem wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego był por. Zygmunt Sobolta, lekarzem dr Jan Fałczyński, a kapłanem ks. prałat Aleksander Cisło. Hufiec obejmował szereg miejscowości: Brosznów, Dolina, Drohowyże, Mikołajów nad Dniestrem, Rozdół, Rypne, Skole, Stryj i Żydaczów, w których działały gromady zuchowe, drużyny harcerskie i skautowe.

Jako komendant hufca starał się uczestniczyć w przedsięwzięciach poszczególnych drużyn. Jeśli tylko obowiązki służbowe pozwalały, brał udział w życiu społecznym Stryja. Uczestniczył wraz z kapłanem hufca w opłatkach zorganizowanym 29 stycznia 1939 roku przez IV Drużynę Harcerską im. Leopolda Lisa-Kuli w Stryju. 1 lutego dzielił się opłatkami z harcerzami z I Drużyny Harcerskiej im. Tadeusza Kościuszki w Skolem. Z okazji 3 Maja zorganizowano w Stryju trwające dwa dni uroczystości. Edmund Wilkosz na czele drużyn hufca brał udział w defiladzie. Rozkazem Komendanta Chorągwi Harcerzy we Lwowie L. 6 z 20 maja 1939 roku został mianowany na przewodniczącego komisji próby na stopień harcerza Rzeczypospolitej. Brak jest informacji czy uczestniczył w obozowej akcji letniej harcerzy stryjskiego hufca.

Po wybuchu wojny, jako urzędnik został po 18 września 1939 roku ewakuowany

do Rumunii, skąd przedostał się na Węgry do Budapesztu. Jako instruktor harcerski został w listopadzie 1939 roku skierowany do obozu harcerskiego w Somlószőlős, którego był komendantem od 7 grudnia 1939 roku do 2 lutego 1940 roku, a następnie do Szikszó, gdzie również był komendantem od 2 lutego do 20 czerwca 1940 roku. W miejscowościach tych działało Polskie Liceum i Gimnazjum. W obydwu szkołach uczył historii od listopada 1939 roku do końca maja

1940 roku. Prowadził również warsztaty stolarskie dla uczniów-harcery. Wyposażając domy w 120 pryczy oraz stoły i ławki.

Stopień harcmistrza uzyskał z nadania hm. Zbigniewa Trylskiego na przełomie 1939 i 1940 roku. Jak pisał hm. Władysław Wenzel: *Naczelnik Harcerzy mianował szereg harcerzy podharcistrzami a podharcistrzów harcmistrzami.*

W końcu maja odbyły się egzaminy maturalne. Świadectwa dojrzałości opatrzone były datą 27 maja 1940 roku oraz podpisami komisji egzaminacyjnej w skład której wchodził: Władysław Dzięgiel – przewodniczący Państwowej Komisji Egzaminacyjnej, Mieczysław Konieczny – dyrektor Polskiego Liceum i Gimnazjum, Ignacy Płonka, Zbigniew Trylski, Marian Kogut, Kazimierz Gurgul, Władysław Chowanec. Egzamin maturalny zakończył działalność Ośrodka Harcerskiego w Szikszó i polskich szkół. Wieczorne ognisko pożegnalne odbyło się 2 czerwca 1940 roku. Następnie w kilku grupach, harcerze oraz nauczyciele przedostawali się różnymi drogami do Francji lub na Bliski Wschód.

Edmund Wilkosz przedostał się z Węgier do Palestyny przez Jugosławię, Grecję i Turcję. Wszedł tam w skład centralnych władz Związku Harcerstwa Polskiego na Wschodzie obok hm. Ignacego Płonki, hm. Stanisława Szymańskiego, hm. Aleksandra Wieczorka, hm. Zygmunta Szadkowskiego oraz phm.



Legitymacja służbowa Edmunda Wilkosza. Źródło: archiwum prywatne Janiny Paszek, ze strony Hufca ZHP w Oświęcimiu.



Phm. Edmund Wilkosz (z lewej) z członkami komendy hufca harcerskiego w Stryju w 1939 r. na tle kamienicy przy ul. 3 Maja 59. Zbiory: M. Popiel, redakcja „Skauta”.



Phm. Edmund Wilkosz na czele pochodu drużyn hufca harcerskiego w Stryju z okazji święta 3 Maja w 1939 r. Budynek z balkonem znajduje się przy ul. 3 Maja 59 (obecnie T. Szewczenki). Pawilon Dźwiękowego Kinoteatru Edisona został rozebrany. Zbiory: M. Popiel, redakcja „Skauta”.

Jana Prokopa. W sierpniu 1940 roku rozpoczął służbę w Brygadzie Strzelców Karpackich, przemianowaną w styczniu 1941 roku na Samodzielną Brygadę Strzelców Karpackich. W jej szeregach walczył od połowy sierpnia do grudnia 1941 roku pod Tobrukiem. Za tę kampanię otrzymał Krzyż Walecznych. Z afrykańskiego frontu został wycofany wraz z Brygadą do Egiptu, a w początkach 1942 roku do Palestyny, gdzie w maju 1942 roku doszło do utworzenia 3 Dywizji Strzelców Karpackich. Edmund Wilkosz wobec konieczności intensywnego szkolenia wojskowego nie był wybierany do kolejnych władz harcerskich na Bliskim i Środkowym Wschodzie. Został zarejestrowany jako przebywający na tym terenie jako instruktor w stopniu harcmistrza, co zostało odnotowane w harcerskim czasopiśmie „Wytrwamy”, jakie zaczęło ukazywać się na przełomie września i października 1942 roku w Jerozolimie.

3 DSK na przełomie 1943 i 1944 roku została przebazowana do Włoch celem przełamania tzw. Linii Gustawa. Od 11 maja 1944 roku oddziały polskie toczyły walki o zdobycie klasztoru na Monte Cassino oraz kilku okolicznych wzgórz.

Melchior Wańkowicz tak opisał atak 4 batalionu 17 maja 1944 roku na wzgórze 593:



Zaświadczenie Edmunda Wilkosza z okresu pobytu na Węgrzech. Zbiory: Muzeum Zamek w Oświęcimiu.



Ppor. hm. Edmund Wilkosz. Źródło: Melchior Wańkowicz, *Bitwa o Monte Cassino*, tom II, Rzym, 1946, s. 198.

Natarcie otwarły wydzielone z 1. kompanii dwie grupy szturmowe. Grupa por. Ulaneckiego na prawo i grupa ppor. Wilkosza na lewo. [...].

Już Wilkosz doszedł patrolu Jędrzejewskiego. – Romek! – gdzie bunkry?

– Nacieraj z lewej – odpowiada Jędrzejewski – bo z prawej masz szpandały. [...]

Wilkosz przelał koncertinę, otrzymuje ogień szpandałów. Ulanecki tymczasem atakuje bunkry. Przeszedłszy pierwsze dwa – poległ na szczycie trzeciego, otrzymując sześć kul w pierś. Ulanecki, tobruczanie, Kawaler Krzyża Walecznych.

Wilkosz kontynuuje. Na czwartym bunkrze otrzymuje cztery pociski w pierś i w brzuch. [...]

Ppor. hm. Edmund Wilkosz zmarł 18 maja 1944 roku.

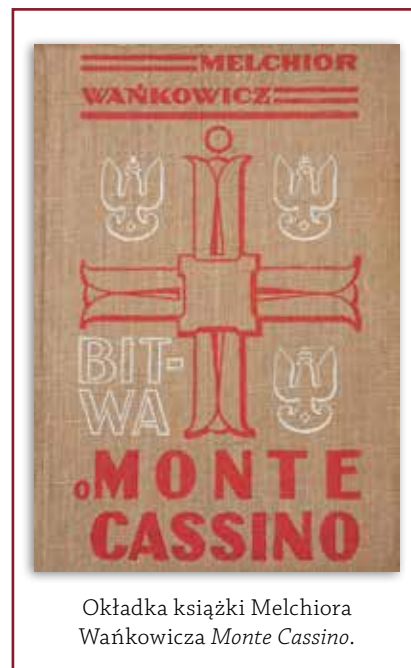
Spoczął na najwyższym stopniu Polskiego Cmentarza Wojennego na Monte Cassino w grobie oznaczonym numerem: 9-F-14. Za swą ostatnią walkę został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

W trakcie uroczystego apelu na rynku w Oświęcimiu 5 września 2020 roku Hufiec ZHP przyjął imię hm. Edmunda Wilkosza oraz otrzymał sztandar.

■ M. Popiel

Źródła:

Mieczysław Rokosz, *Wilkosz Andrzej Edmund*, [w:] *Harcerski Słownik Biograficzny*, t. V, Warszawa, 2019, s. 233; Leonidas Kliszewicz, *Związek Harcerstwa Polskiego na Wschodzie*



Okładka książki Melchiora Wańkowicza *Monte Cassino*.

1940–1948, Londyn, 1992; Tadeusz Truchanowicz, *Od Brygady Karpackiej do Tengery*, Warszawa 1991; „Wytrwamy. Czasopismo ZHP na Środkowym Wschodzie”, Jerozolima, 1942; „Skaut. Czasopismo ZHP na Wschodzie, Iran – Afryka – Indie – Egipt – Palestyna, 1944; Zbiory: Muzeum Zamek w Oświęcimiu.

Jarosław Błoniarz

CO NOWEGO W ArchiwumHarcerskie.pl?

W Archiwum ostatnio bardzo dużo się dzieje. Postanowiłem podzielić się informacjami o tym z Czytelnikami tarnowskiego pisma „Skaut” – naszego patrona medialnego. Już kolejny raz Archiwum bierze udział w programie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod nazwą „Kultura cyfrowa”, który wspomaga digitalizację i publikowanie w sieci cennych materiałów archiwalnych oraz historycznych. Dzięki temu, mogliśmy w 2022 roku dokonać cyfryzacji wielu naszych zbiorów, w tym przede wszystkim bardzo cennych i obszernych



kolekcji fotografii harcerek z różnych okresów historii Harcerstwa. Zostało zdigitalizowane i udostępnione ponad 5 tysięcy fotografii – często wyjątkowych i unikatowych, ilustrujących życie harcerek od początków istnienia naszego ruchu.

Zeskanowane zostały także m.in. zbiory hm. Ryszarda Wcisło z Krakowa, w tym dokumentacja legendarnego Jubileuszowego Zlotu Harcerstwa odbytego w Krakowie w 1981 roku, a także bardzo cenne zbiory

dotyczące działalności ZHP–1918, którego Druh Wcisło był Naczelnikiem.

Opracowane i zeskanowane zostały także bardzo ciekawe materiały archiwalne po Druhu Ryszardzie Brykowskim, znanej postaci Harcerstwa radomskiego, warszawsko-praskiego, twórcy i komendanta Hufca Praga Nowa a także jednego z założycieli ZHR i sekretarza generalnego w początkowych latach istnienia Związku. Z obszernych zbiorów przekazanych przez rodzinę Druha Ryszarda



Ministerstwo Kultury
i Dziedzictwa Narodowego

*Druhowi Przewodniczącemu K. H. P.
na pamiątkę o Jauborze 1933 r.
J. B. Jastrowiecki
Wyniawca*



zdigitalizowana została dokumentacja Hufca Praga Nowa z lat 1956–1965, archiwalia z początków ZHR, w tym dokumentacja Kapituły Harcmistrzowskiej ZHR a także wiele innych dokumentów, prasa harcerska oraz spory i niezmiernie ciekawy zestaw fotografii.

Absolutnym unikatem jest zeskanowane Archiwum harcmistrza RP Stanisława Sedlaczka, które udostępnił nam do digitalizacji Druh Marek Wojdan ze Świebodzina. W archiwum znajdują się dokumenty, korespondencja i zdjęcia.

Udało się także zeskanować materiały archiwalne zebrane przez członków Koła Byłych Harcerzy I Lwowskiej Drużyny Skautowej. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku Koło bardzo prężnie działało na Dolnym Śląsku. Jego animator – profesor Bogusław Broś bardzo skrupulatnie dokumentował jego działalność, jednocześnie gromadząc wspaniałe materiały z życia pierwszej drużyny harcerskiej – relacje, biogramy, zestawienia członków drużyny a także fotografie z początkowych lat działalności drużyny.

Materiały zostały uszeregowane na stronie w następującej kolejności:

- **Kolekcje** – wszystkie istniejące zespoły archiwalne (kolekcje), w których przechowywane są materiały archiwalne pochodzące od poszczególnych aktodawców.
- **Środowiska** – dział tematyczny grupujący materiały archiwalne dotyczące poszczególnych środowisk harcerskich – drużyn, szczepli, niekiedy także hufców.
- **Organizacje** – dział tematyczny grupujący materiały archiwalne dotyczące organizacji działających w ruchu harcerskim na przestrzeni jego historii.
- **Wydarzenia** – dział tematyczny grupujący materiały archiwalne dotyczące wydarzeń o dużym znaczeniu dla historii ruchu harcerskiego.
- **Prasa harcerska** – dział tematyczny grupujący skany czasopism, gazet i innych wydawnictw harcerskich.
- **Varia** – dział tematyczny grupujący materiały archiwalne dotyczące różnego rodzaju przekrojowych zagadnień związanych z historią Harcerstwa.

Zachęcam do stałej obserwacji strony, gdyż sukcesywnie zamieszczane są tam informacje o nowo udostępnianych zbiorach ■

J. Błoniarz